

תרבות • טיולים

בין פגיעה ביופי הטבעי לבטיחות המטיילים ניצב מעקה

מטיילת מצפה רמון וסוף המדבר ועד נחלי הצפון — מומחים מספרים על
ההתלבטות בין פאר הטבע לשמירה על המטיילים. ואיך זה בחו"ל?

המעקה החדש במצפה רמון. סימון מאופק יחסית
צילום: אליהו הרשקוביץ

משה גלעד

התראות במייל

27 באוקטובר 2024

תצפית טומשבסקי בשמורת "גן העדן הסלובקי" היא מקום מפחיד ונהדר. מעל אפיק
הנהר בראש צוק שגובהו 140 מטרים יש משטח סלע כמעט מאוזן, מין רחבה יציבה
וגבוהה שמסתיימת בתהום תלולה ואימתנית. תדהמה אחזה בי כאשר הגענו לשם לפני
כמה שנים. על סף התהום שכבו כמה צעירים על בטנם. ראשם הזדקר מעבר לשפת
המצוק והם התבוננו בנוף. מאומה לא הפריד בינם לבין החלל הריק שמעבר לקצה
הסלע.

תצפית טומשבסקי היא מקום פופולרי, שמטיילים רבים מגיעים אליו מדי יום, אבל אין
שם מעקה, חבל, שלט אזהרה, או סימון כלשהו שהמקום עלול להיות מסוכן או מפחיד.
כמה אנשים עמדו שם כאשר התקרבו. האמיצים או השחצנים התקרבו בהליכה
נינוחה עד כמטר מן התהום. השקולים יותר כרעו והשתרעו על גחונם כדי להתבונן
בנוף. הביטוי היחיד שמתאים לתיאור החוויה בתצפית טומשבסקי הוא "הנשימה

נעתקת". היערות, הנהר אי שם בתחתית העמק, העננים שנראו קרובים, הכול נבלע בשילוב מהפנט של חרדה ועונג עצום.

מאז אותו ביקור, שנחרת היטב בזיכרון, אני תוהה מה היה אילו. מה היה אם היו מציבים שם מעקה? האם החוויה היתה אחרת? מה היה אם תצפית טומשבסקי היתה בישראל במקום בסלובקיה? האם ייתכן שהיו מותירים אותה ללא מעקה?

תצפית טומשבסקי בסלובקיה. מקום מפחיד ונהדר צילום: משה גלעד

בסרטון שצולם לפני שלוש שנים ב־Mather Point בגרנד קניון בארצות הברית, נראים כמה מבקרים מדלגים מעל מעקה הבטיחות במרפסת תצפית, רוכנים על סלע מעל התהום ומצטלמים. איש אינו מפריע להם או מעיר להם. המעקה שמעליו דילגו יציב ובולט, אבל הם בחרו להתעלם ממנו ולהשתרע על הצוק, מעל תהום בעומק מאות מטרים. מתחילת השנה ועד אוגוסט נהרגו 11 מבקרים בגרנד קניון. הנתון מדאיג את מנהלי הפארק כי הוא מצביע על עלייה במספר הנפגעים. 200 מבקרים מתו בגרנד קניון מאז 2007. הסיבות העיקריות למקרי המוות הן החלקה, נפילה והתייבשות. חלק ניכר מן העלייה במספר הנספים מיוחס לצילומי הנוף ובעיקר לצילומי סלפי.

קל למצוא בישראל דוגמאות מקבילות לגן העדן הסלובקי או לתצפית בגרנד קניון. המצוק שצופה ממצפה רמון על מכתש רמון, תצפית עין מעריף מעל נחל צין, או [מצוק החוף שמספק כמה תצפיות יפות](#) – ליד שפיים, בבת ים, בנתניה, ליד אפולוניה בצפון הרצליה ובפארק הצוק החדש בצפון תל אביב.

טיילת אלברט במצפה רמון היא אחד המקומות היפים בישראל, אולי בעולם. היא נמתחת לאורך המצוק של מכתש רמון ומאפשרת הליכה מול נוף פנטסטי. הטיילת היא אחד הפרויקטים היפים ביותר שתיכנן אדריכל הנוף צבי דקל, [שמת החודש](#). אין בה מעקה. משוכת אבן נמוכה נמתחת לאורכה, מסמנת את גבול הגישה. בספר "ארץ הצבי והדקל" שמציג את עבודותיו (בעריכת נורית ליסובסקי) כתב האדריכל בני ברזילאי: "הטיילת היא הצהרת אהבה למדבר. על שפת צוק משורטט בקפידה קו מעוצב המפגיש, בדרמה מתוזמרת היטב, את העיר עם מכתש רמון... הגבול היחיד שתוחם את המסלול המעוצב הוא קיר אבן מוצנע בשוליו".

בשנים האחרונות חודשו חלקים מטיילת אלברט ובעת ביקור שם לאחרונה, בקטע המערבי ביותר ליד הר גמל (אורך הטיילת, ממרכז המבקרים עד הר גמל — כקילומטר וחצי), נוכחתי לדעת שגם המגבלות שנטל על עצמו דקל, של הימנעות ממעקה, התפוגגו עם השנים. בקטע המחודש של הטיילת הוצבו כמה סוגי מעקה, שמאפשרים לבחון את ההבדלים. יש משוכת אבן נמוכה, יש קטעים שבהם אין שום סימון והמכתש כולו נפרש לפנינו, ויש קטעים אחרים שבהם הוצב לצד שביל ההליכה מעקה מתכת צבוע לבן. זה אמנם סימון מאופק יחסית, אבל הוא שם, וההבדל בינו לבין המרחב נטול המעקה ברור וחד.

מצוק בין שפיים לנעש. מה יעשו מטיילים שלא בטוחים בהליכתם צילום: תומר אפלבאום

פרופ' נורית ליסובסקי מהפקולטה לאדריכלות בטכניון בחיפה שלחה לי בשבוע שעבר סדרת צילומים, כמה מהם ישנים מאוד ויפים, בעזרתם הדגימה בלי מילים שתכנון טוב מייתר מעקה או גדר. ברבים מאתרים אלה סומן המעקה באופן עדין, שמעביר את המסר לזהירות. בין הדוגמאות בולטים קיר הגבול שתיכנן דקל ליד קבר בן גוריון בשדה בוקר, המצפור למונפור שתכנן גדעון שריג בפארק גורן בגליל, שביל הטיול בעין עבדת שתיכננו ליפא יהלום ודן צור, וטיילת אלברט של דקל במצפה רמון.

ומה עם תקני נגישות?

שאלת המעקה — האם הוא נחוץ, הכרחי או מיותר לחלוטין — צצה במקומות רבים נוספים, למשל בשמורת עין אפק היפה ליד קרית ביאליק. שם הציבו גשר צף עשוי עץ שחוצה מעל שטח שהיה בעבר פיסת ביצה וכיום הוא בריכה רדודה, שעומקה רק כמה עשרות סנטימטרים. החוויה של הליכה על גשר העץ ללא מעקה הופכת את הביקור בשמורה הנינוחה להרפתקני ומרתק יותר. זו חוויה מעניינת. הרי אין שם סכנת טביעה כי המים רדודים, ואין אפילו סכנת נפילה ממשית כי גשר העץ נוח להליכה, די רחב (כמטר) ונתיבו ברור לחלוטין — ובכל זאת תחושת סכנה קלה מפעמת בכל מי שצועד עליו, כי הנטייה הטבעית שלנו היא לשלוח יד למעקה כדי לייצב עצמנו, ואין כזה.

"הגדר שאני מציע אינה מפריעה. אלה שלושה כבלים שבקושי רואים אותם. הם משתלבים בנוף. זה שכמטייל המעקה מפריע לך — זכותך, אבל עלי יש אחריות"
יועץ הבטיחות שמוליק שפירא

כאשר כתבתי בעבר על השמורה היו מגיבים שזעמו על היעדרו של המעקה. מישהי כתבה: "דרישות הבטיחות לשים מעקה אינן מוגזמות. הן הכרח כדי לאפשר הנגשה לאוכלוסיות שמתקשות בהליכה על הגשר, בגלל פחד או אי יציבות. תמהה עד כמה הכותב מחובר לאנשים. יש סדר עדיפות ערכי. קודם האדם וביטחונו כמרכיב באנושיות ובהומניות, ואח"כ הנוף".

התגובה הדאיגה אותי. האם אני באמת מין טיפוס מגעיל, שמעדיף את הנוף על פני אחיו בני האנוש?

שאבתי עידוד משיחה שניהלתי לפני כשנה עם מנכ"לית רשות הטבע והגנים, רעיה שורקי, שאמרה: "בשמורת עין אפק שאותה ניהלתי בעבר יש גשר צף עשוי עץ. במשך שנים נלחמתי כדי שלא ישימו שם מעקה. הביטוח דרש זאת ואנחנו התנגדנו. אני חושבת שחווית הטיוול בעין אפק תיפגע אם יציבו שם מעקה. ההרגשה שלי היא שאנחנו מאבדים את עצמנו לדעת במעקות, בחבלים ובסולמות. בינתיים אני מקבלת גיבוי מהייעוץ המשפטי שלנו והודפת את הדרישות להוסיף עוד ועוד שלטים ומעקות. יחד עם זאת איום התביעות גדל ואני חוששת שתמונת המצב תשתנה".

הגשר בעין אפק. תחושת הרפתקנות צילום: רמי שלוש

כמה אדריכליות נוף מובילות הבהירו בשיחות עמן ששאלת המעקה מטרידה ומעסיקה אותן ולפעמים היא ממש תקועה כעצם בגרון. אדריכלית הנוף ורדית צורנמל, ממשרד אדריכלות "צורנמל טורנר", שתכננה בין היתר את הטיילת באפולוניה שבהרצליה, את שפת המדבר במצפה רמון ואת טיילת סף המדבר בערד הסבירה כך: "אנחנו עובדים בעולם שיש בו הרבה יותר תקנים מכפי שהיה בעבר. יש תקני בטיחות ויש תקני נגישות. בדרך כלל, עוד לפני שהמזמין בא ואומר מה הוא רוצה, יש הנחיה איפה נדרש מעקה. אנחנו מנסים לעמוד בתקן, שיש בו היגיון משלו, מבלי לחרב את החוויה של מי שהולך במרחב ולא רוצה להיתקל במעקה. המבקרים רוצים להסתכל על המקום עצמו. אחת המטרות שלנו בעבודה היא לתכנן כך שלא נצטרך בכלל מעקות ומאחזים. יש הסכמה שמעקה הוא דבר שמוטב להימנע ממנו. אנחנו חושבים איך לא נצטרך ואיך לא יידרש".

מה ההבדל בינינו לבין מקומות אחרים בעולם?

"אנחנו תרבות שמרבה בהפרדות במרחב הציבורי. כולנו חוזרים מביקורים באירופה ומשתגעים, כי שם האחריות מוטלת על המטייל. שם שומרים על הילדים אחרת ממה שאצלנו. אנחנו יותר דומים במובן זה לארה"ב, שהיא חברה של תקנים. אצלנו יש עניין חזק של גידור במרחב הציבורי. יש לאנשים תחושת ביטחון כאשר יש גדר או מעקה. אבל יש היום הבנה טובה יותר וניסיון להמעיט ולפתוח".

מה הפתרונות?

"הפתרון הוא, למשל, הרחקה של השביל משפת המצוק. אנחנו מתכננים פרויקט בערך שם יש שביל טיילת והפתרון הוא לייצר שביל בטון צר שמורחק מעט משפת המצוק. אחרת היינו שם עם קילומטרים של מעקות. ההרחקה תייתר את המעקה. ברגע שיש כתף ושיפוע מסוים ורק אחריהם המדרון, זה מגן עליך. אתה מוזמן לצעוד בשביל ברור ואז אין בעיה.

אדריכלית הנוף דפנה גרינשטיין מעידה על עצמה שיש לה פחד גבהים ובכל זאת, למרות שלפעמים מאחז יד בודד גורם לה רווחה היא אומרת שמעקות לפעמים "כל כך מכערים את המרחב הציבורי"

"אם יוצרים שביל מוגדר וברור, במרחק תקין מקצה המצוק — הכל טוב. אני הרי לא צריכה לגדר את העולם. אני צריכה לדאוג לכך שמי שהולך בשביל יהיה בטוח ולכן אנחנו משקיעים מאמץ עם יועצי נגישות ובטיחות כדי להגיע למצב שלא נצטרך מאחזי יד או מעקה".

"דוגמא טובה בעיני, היא השביל שתיכננו בסידני עלי בהרצליה. שם יש קטע של מעקה כי לא הצלחנו להגיע לשיפוע הנדרש ואחר כך אין מעקה, רק חבלול. הצלחנו להימנע שם גם ממדרגות. יועצי נגישות רבים מבינים שהמטרה היא לעמוד בדרישות התקן ולעשות את הטוב ביותר עבור המשתמשים המוגבלים, אבל הם מבינים גם שמוטב לא לפגוע בנוף".

האם התהליך חד־כיווני? כלומר האם יהיו לנו עוד ועוד מעקות?

"אני לא יודעת לענות על זה. אני מניחה שאנחנו דווקא בשיא. יש היום יותר הבנה לקושי שנוצר מעודף מעקות ולכן ייתכן שבעתיד יהיו תקנים מקילים יותר. עם הזמן תיווצר יותר הבנה שנדרש שכלול של התקינה. איזון בין הצורך להנגיש לבין שמירת החוויה".

אדריכלית הנוף דפנה גרינשטיין, ממשד "גרינשטיין הרגיל", שתיכננה בין היתר את פארק הכט בחוף שקמונה בחיפה, פארק אלונה, את הטיילת בנחל שניר, שבילי הליכה בתל דן ואת הטיילת בעמק המעיינות ליד בית שאן, אמנם מעידה על עצמה שיש לה פחד גבהים — ובכל זאת, למרות שהיא מודה שלפעמים מאחז יד בודד גורם לה רווחה היא אומרת על מעקות שלפעמים הם "כל כך מכערים את המרחב הציבורי וכל כך מגבילים, והופכים למטרד".

**"בשמורת עין אפק שניהלתי בעבר יש גשר צף מעץ.
במשך שנים נלחמתי שלא ישימו שם מעקה. הביטוח דרש
ואנחנו התנגדנו. אנחנו מאבדים את עצמנו לדעת
במעקות"
רעיה שורקי, מנכ"לית רט"ג**

בשיחתנו השבוע הסבירה כך: "יש פה שני מרכיבים — בטיחות והנגשה. בעשור האחרון רט"ג וקק"ל קיבלו תקציבים כדי להנגיש אתרי טבע לבעלי מוגבלות. זה חשוב, אבל יוצר בעיה רצינית. אדריכלי הנוף מבינים היטב את הצורך אבל הפתרון, בייחוד במקומות הרריים, מסובך ולפעמים זה מכער מאוד ומכביד על האתר.

"בנושא הבטיחות יש חוקים ומפרטי גובה, מרחק וכדומה, אבל זה דבר שאפשר לדון עליו ולחפש פשרות. בטיילת לואי בחיפה למשל יצרו שלוש מדרגות ירידה ואז המעקה אמנם מול פניך כאשר אתה יושב על המדרגות, אבל אינך רואה אותו כאשר אתה הולך על הטיילת המוגבהת.

"בעבר השאירו את ההחלטה לאדריכלי הנוף. עכשיו יש לכולם יועצי בטיחות והרבה דברים ניתנים להחלטתם. אני מעדיפה לעשות משהו סמלי, להסתפק באיזשהו סמן.

שלושה סוגי מטיילים

יועץ הבטיחות שמוליק שפירא עוסק בתחום זה עשרות שנים. עד צאתו לגמלאות לפני כ-15 שנים עבד ברט"ג ומאז הוא משמש כיועץ חיצוני לארגון, לקק"ל, לרשויות הניקוז ולגופים אחרים שיש להם אחריות לשטחים פתוחים. הוא מומחה בתחומו ובעל ניסיון מקצועי עצום. בפתח שיחתנו ביקש להפריד בין אתרים דוגמת הטיילת במצפה רמון, שהם בתחום רשות מקומית, לבין שמורות טבע. בראשונים קובעת הרשות המקומית היכן יש להציב מעקה. בשמורות זה נקבע בידי רט"ג. את השמורות חילק שפירא לשלושה סוגים: שמורות שמיועדות לקהל רחב ולמעשה לכל המשפחה, דוגמת שמורת עין גדי; הסוג השני הן שמורות שמיועדות למיטיבי לכת והשלישי שמורות שמיועדות למטיילים חובבי אתגרים כגלישת מצוקים. בקבוצה הראשונה יוצבו לדבריו מעקות ומאחזי יד במקרה הצורך, בקבוצה השנייה, שמורות פתוחות, יציבו שלט שמסביר את הסכנה ומבהיר שהאחריות היא על המטייל, אבל לא יוצבו מעקות. ובקבוצה השלישית, של מסלולי האתגר, יציבו במקרה הצורך מאחזי יד, למשל במעלה פלמ"ח שבנגב.

"כולנו חוזרים מביקורים באירופה ומשתגעים, כי שם

האחריות מוטלת על המטייל. שם שומרים על הילדים

אחרת. אנחנו יותר דומים לארה"ב שהיא חברה של

תקנים"

אדריכלית הנוף ורדית צורנמל

"נקודת המוצא היא שאם אפשר לא לעשות כלום — לא עושים כלום. צריך לשמור כמה שאפשר על מאפייני הטבע. אבל אתה חייב להבטיח שאדם ישוב הביתה בשלום. במקום שמיועד לכולם, משפחות, קשישים וילדים, חייבים לבנות תשתית מסודרת. אם צריך מעקה נעשה אותו הכי שקוף שאפשר. נשים שלושה כבלים מקבילים על עמודים בגובה 1.10 מטר. במקומות קריטיים אשים שלט כמנורה אדומה — סכנה! המעקה נועד למנוע ממך לעבור. מעקה הבטיחות או גדר הבטיחות אינם רק סימון — הם נועדו

למנוע מעבר. מי שבא לשמורה מגיע כדי ליהנות. מי שלא ממושמע וחוצה את הגדר — לא יעזור שום דבר שנעשה לגביו, אבל התרענו בפניו."

מעקה בטיילת בן גוריון מהצריף דרך חלקת הקבר. מעקה עדין, שמעביר את המסר לזהירות צילום: אליהו הרשקוביץ

האם הצבת מעקה היא דבר שנתון למשא ומתן בינך לבין אדריכלי הנוף?

"הם יכולים להגיד או להציע מה שהם רוצים, אבל אני כיועץ בטיחות קובע. כל נושא הבטיחות הוא באחריות מי שחותם וביום פקודה צריך להסביר מה היו השיקולים שלו. חייבת להיות אחידות בכל המדינה. כל חריגה עלולה לשמש כתקדים מסוכן".

האם אתה מבין את אלה שמתנגדים למעקות משיקולים אסתטיים?

"הגדר שאני מציע אינה מפריעה. אלה שלושה כבלים שבקושי רואים אותם. הם משתלבים בנוף. זה שכמטייל המעקה מפריע לך — זכותך לומר מה שאתה רוצה, אבל עלי יש אחריות. מי שנושא באחריות צריך לתת את המענה. היתה לי הזכות הגדולה להמציא את התורה הזו ולממש אותה".

מרשות הטבע והגנים נמסר בתשובה לשאלות שהוצגו בכתבה:

איך מתקבלת ההחלטה להציב מעקה בשמורת טבע?

"פעולות להסדרת הבטיחות נעשות לאחר סקר סיכונים, חוות דעת של יועצים ומומחים, תלונות והערות של עובדי הרשות וגם של ציבור המטיילים, שכל ישר, בעקבות הליכים בבתי משפט ובהתאם לתשתית השביל, אופי הנוף השיפועים, ניתוח הסיכונים, מה נמצא סמוך לשביל, למי מיועד השביל וכדומה.

"לעובדי רשות הטבע והגנים ניסיון מצטבר של עשרות שנים בהתוויית ותחזוקת שבילים. במקביל אנו לומדים מניהול ותחזוקת שבילים בעולם. שלא כמו מדרכה או כביש, לא קיים תקן לשביל הליכה. רוב השבילים מתבססים על התשתית הטבעית וחלקם נבחרו לסימון על סמך שבילים עתיקים יותר, שהתווייתם נעשתה לאורך שנים רבות, תוך ניסיון להקל על ההולך בהם. בתחום שמורות טבע וגנים לאומיים בישראל

מסומנים כ-10,000 ק"מ שבילים למטיילים, השבילים אמורים להיות בטוחים להליכה, מתחשבים בטבע ובנוף ומותאמים למיטיבי לכת ברמות שונות".

האם יש בשנים האחרונות החמרה בדרישות להצבת מעקות?

"אין החמרה".

האם היה אי פעם תהליך הפוך – של הסרת מעקה בשמורה?

"לא מוכר תהליך הפוך של הסרת מעקה, למעט במקרה של ביטול או סגירת שביל".

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל © כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ